

ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในภาษิตพม่า

Religions and supernaturalism in Myanmar Proverbs

ศิริพัชร ฌานเชาว์วรรณ¹

Sirapach Chanchaowat

E-mail : srp.chan55@gmail.com

มิ่ง ตันดา เตง²

Myint Thandar Thein

¹อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

²ผู้มีความรู้ความสามารถพิเศษ สถานอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้อาศัยข้อมูลจากงานวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาคใต้ ซึ่งเป็นโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการงานวิจัยเกี่ยวกับโลกทัศน์ของอาเซียนจากภาคใต้ สำหรับโครงการวิจัยภาคใต้พม่า นั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมและศึกษาจากสำนวนภาคใต้ จำนวน 750 สำนวน ผ่านกลวิธีการเก็บข้อมูลสองแบบ คือการรวบรวมสำนวนภาคใต้จากเอกสารและการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม โดยสุ่มตัวอย่างแบบไม่จำเพาะเจาะจงจากกลุ่มชาวพม่าในประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และในประเทศราชอาณาจักรไทยจำนวน 150 ชุด การวิจัยพบว่า มีสำนวนภาคใต้พม่า บางส่วนที่แสดงว่า มีแนวคิดเกี่ยวกับศาสนา ทั้งที่เป็นแบบเทวนิยมและอเทวนิยม ปรากฏอยู่ในแง่ของข้อเท็จจริง ศาสนาแบบเทวนิยมและวิญญาณนิยมได้หยั่งรากลึกในสังคมพม่าก่อนพุทธศาสนา ดังนั้น ในเชิงหลักการแล้ว แม้ชาวพม่าจะนับถือพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่ไม่ให้ความสำคัญกับการมีอยู่ของพระเจ้าและ ไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้าผู้สร้างโลกและผู้ทรงกำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ แต่กลับปรากฏว่า มีสำนวนภาคใต้พม่าเกี่ยวกับพระเจ้าหรือพระพรหม พระอินทร์ เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณที่มีอิทธิฤทธิ์เรียกขานกันว่านัต ตามคตินิยมของพม่าที่กลายเป็นสำนวนว่า จงรักพระพุทธเจ้าแต่จงเกรงกลัวนัต เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้พบภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องโชคชะตาในแบบเทวลิตหรือชะตาลิตด้วย กล่าวโดยสรุป คือ ชาวพม่าส่วนใหญ่แม้ว่าจะนับถือพุทธศาสนา นิกายเถรวาทแต่ยังคงถือว่าพระเจ้า เทวดา และนัตมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ทุกหมู่บ้านและวัดวาอารามเกือบทุกแห่งในประเทศ มีศาลบูชาตนอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าชาวพม่ามีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยไม่รู้สึกรู้ว่ามีความขัดแย้งกับความศรัทธาในพุทธศาสนา ทั้งนี้ในเชิงปรัชญา ต้องยอมรับว่าคตินิยมของชาวพม่า นั้น อาจจะมีส่วนสนับสนุนให้เชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ภพชาติและการเวียนว่ายตายเกิด นอกจากนี้ การปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดระดับโลกุตระธรรมนั้น เป็นธรรมะที่อยู่เหนือจากโลกียวิสัยและพ้นขอบเขตการนิยามด้วยภาษามนุษย์ ย่อมมีส่วนอย่างมากที่ทำให้ดูเหมือน

ว่าศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อในพุทธศาสนาทำนองนี้ ถือได้ว่าไม่เป็นไปตามหลักธรรมชาติวิทยาและวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ ผลการวิจัยสำนวนภาษิตพม่าที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติชิ้นนี้ นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า แนวทางการศึกษาและการวิจัยที่น่าสนใจนั้น ควรจะมีลักษณะแบบสหศาสตร์และสหวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์แบบผสมผสานของศาสนาต่างๆ และความเชื่อที่หลากหลาย ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญที่พบเห็นได้ไม่ใช่เฉพาะแต่ในสังคมพม่าหรือสังคมไทยเท่านั้น แต่พบได้เช่นกันในทุกประเทศของประชาคมอาเซียน

คำสำคัญ: ศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สำนวนภาษิตพม่า โลกทัศน์อาเซียน

Abstract

This paper is based on our research entitled “The Worldviews of Myanmar from Proverbs” which is part of the project “The Worldviews of ASEAN from Proverbs”. For this sub-project, 750 Myanmar proverbs were studied and collected by combining two different methods: literature search and survey by questionnaire on about 150 Myanmar people both in the Republic of the Union of Myanmar and in the Kingdom of Thailand. This research reveals that some of Myanmar beliefs show that theism and animism were rooted in Myanmar before Buddhism. So if, in principle, Myanmar people believe in Theravada Buddhism which ignores the existence of a God-Creator and of a theistic determinism or fatalism, Myanmar sayings and proverbs indicate that they respect God(s) and nats; holy or powerful spirits: “Love the Buddha, fear the nats”. We can find some Myanmar beliefs in fate that sound the important role of God(s). Most of Myanmar Theravadins consider God(s) and nats as an important part of their daily life. Indeed, every village and most of Buddhist temples in Myanmar have a nat shrine. However, one can say that they believe in God(s), fate and nats without any sense of contradiction with Buddhism. Some part of Buddhist philosophy may support the supernaturalism. The traditional belief about the law of Karma is a kind of “unnatural causal continuum” of actions; Karma-vipaka which will be kept in sub-consciousness and continue in cycle of karmic rebirths until it attains Nirvana. Moreover, the teaching of “right” actions in Buddhism about Salvation (Nirvana) which is something pre-linguistic and supra-mundane seems contrary to the principles of natural or empirical sciences. Our research about the supernaturalism

as found in Myanmar proverbs leads us to the conclusion that an interfaith or intercultural theme is one of the most interesting researches and studies to understand this phenomenon, not only in Myanmar or in Thailand but also in all ASEAN countries.

Keywords: Religions, supernaturalism, Myanmar proverbs and idioms, Worldviews, ASEAN

บทนำ

การวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาษิต ภายใต้แผนงานชุดวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของอาเซียนจากภาษิต มีส่วนอย่างมากในการตอบสนองนโยบายของประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการศึกษาและทำความเข้าใจจักประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า สำนวนภาษิต เป็นวัฒนธรรมทางภาษาอย่างหนึ่งที่บรรพบุรุษซึ่งเป็นคนในสังคมเรียบเรียงขึ้นมาโดยผ่านประสบการณ์ต่างๆ ทั้งเรื่องดี ร้าย ทุกข์ หรือสุข ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าวสืบต่อมาหลายรุ่นอายุ แล้วนำมาสั่งสอนคนรุ่นหลังให้ดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและราบรื่น การศึกษาภาษิตของชาติต่าง ๆ นั้น จะทำให้เราเข้าใจความรู้สึกนึกคิด จิตใจ อุดมคติ และความคิดอันหมายถึงโลกทัศน์ของชนชาตินั้น ๆ ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่าหรือในชื่อใหม่อย่างเป็นทางการตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2553 ว่า สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีพื้นที่ประมาณ 260,000 ตารางไมล์ มีพรมแดนติดกับประเทศต่างๆ 5 ประเทศ คือ ประเทศจีน ไทย ลาว อินเดีย และบังคลาเทศ ปัจจุบัน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 รัฐ และ 7 มณฑล ได้แก่ รัฐกะฉิ่น รัฐคะยา รัฐกะเหรี่ยง รัฐฉิ่น รัฐมอญ รัฐยะไข่ รัฐฉาน ส่วนมณฑลทั้งเจ็ดได้แก่ มณฑลสะกาย มณฑลตะนาวศรี มณฑลพะโค มณฑลมะกวย มณฑลมัณฑะเลย์ มณฑลย่างกุ้ง และมณฑลอิวตี (สมัยรัฐบาลกองทัพ, 2554 : 6-7) ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีประชาชนต่างชาติพันธุ์กระจายอยู่ทั่วประเทศมากกว่า 135 ชาติพันธุ์ (กระทรวงการสื่อสาร, 2542 : 17) เช่น พม่า ร้อยละ 68 ที่เหลืออีกร้อยละ 32 ได้แก่ คะฉิ่น กะเหรี่ยง มอญ ไทใหญ่ ยะไข่ คะยา และฉิ่น ฯลฯ เป็นต้น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์เช่นนี้ ย่อมส่งผลถึงความเชื่อที่หลากหลายและปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในสำนวนภาษิตของชาวพม่า ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นทั้งความเชื่อดั้งเดิมของคนพื้นเมืองเกี่ยวกับ ภูตผี เทวดา และอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ก่อนที่จะรับอิทธิพลของแนวคิดทั้งที่เป็นแบบเทวนิยมและอเทวนิยมจากอินเดีย บทความนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในสำนวนภาษิตพม่า โดยจำแนกสำนวนภาษิตที่สะท้อนคติของศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติเป็น 2 ลักษณะสำคัญ กล่าวคือ ศาสนาแบบเทวนิยมซึ่งผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยว

กับวิญญาณนิยม และพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติอย่างเป็นทางการของ
ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และจัดประเภทโลกทัศน์ของคนพม่า
ที่มีต่อศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่สะท้อนจากภาษิตสำนวน
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีการศึกษาและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษิต คำพังเพย สำนวนพม่า
จากหอสมุดแห่งชาติ และหอสมุดของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ในประเทศไทยและใน
ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
2. ศึกษาเอกสารที่กล่าวถึงภาษาและภาษิตสำนวนกับการสะท้อนโลกทัศน์
สังคม และวิถีชีวิตของคนพม่า
3. เก็บข้อมูลภาษิตสำนวนที่สะท้อนโลกทัศน์ของคนพม่าในปัจจุบันที่มีต่อ
ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จากหนังสือ เอกสาร ต่างๆ นอกจากนี้
นี้ ยังมีการสัมภาษณ์และสังเกตกลุ่มเป้าหมายคนพม่าที่อาศัยในประเทศไทย
แห่งสหภาพเมียนมาร์และในประเทศไทย โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่เฉพาะเจาะจง
(accidental sampling) จากกรุงเทพมหานคร จากจังหวัดตากและจากกรุงเทพฯ
แต่ละ 50 คน รวม 150 คน โดยไม่เลือกชาติพันธุ์ เพศ อายุ ระดับการศึกษาและอาชีพ
มีทั้งคนงานในโรงงาน รับจ้างทั่วไป ล่าม นักเรียน นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้
จัดการโรงงานและนายแพทย์ เป็นต้น
4. วิเคราะห์และสังเคราะห์ ภาษิตสำนวนพม่าที่ได้จำนวน 750 สำนวน
และจากการสัมภาษณ์ 150 ชุดเรียบเรียง และจัดหมวดหมู่ แยกประเภทโลกทัศน์
คนพม่าที่มีต่อศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่สะท้อนจากภาษิต
สำนวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภาพิต หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายเป็นคติ
2. สำนวน หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่
3. โลกทัศน์ หมายถึง ทัศนะในการมองโลกและสังคมของบุคคล เป็นภาพของโลกหรือสังคมที่บุคคลรับรู้โดยผ่านกระบวนการและระบบวิธีคิดในการประเมินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
4. วาทกรรมเชิงวิภาษ (dialectic discourse) หมายถึง การโต้ หรืออภิปราย แสดงเหตุผล เพื่อสร้างและนำเสนอสิ่งใหม่หรือแนวคิดใหม่ ในแง่ปรัชญา กลวิธีเชิงวิภาษ หรือการเปลี่ยนแปลงแบบประติกร ย่อมนำไปสู่สิ่งใหม่แบบก้าวกระโดด และเกิดจากการทำปฏิกิริยาของสิ่งที่ขัดแย้งกันหรือแตกต่างกัน เช่น ไฮโดรเจนเมื่อทำปฏิกิริยากับออกซิเจนกลายเป็นน้ำ เป็นต้น (วิทย์ วิศทเวทย์, 2539 : 52)

ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่า คนพม่าตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีโลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อเหนือธรรมชาติ ซึ่งสามารถนำมาจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ ศาสนาแบบเทวนิยมและการผสมผสานกับความเชื่อเดิมเกี่ยวแบบวิญญานนิยม ศาสนาพุทธและการผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมในสังคมพม่า

1. ศาสนาแบบเทวนิยมและการผสมผสานกับความเชื่อเดิมเกี่ยวแบบวิญญานนิยม

ก่อนหน้าที่จะมานับถือศาสนาพุทธ ชาวพม่าส่วนมากนับถือพลังอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติเหมือนชนชาติอื่น ๆ ในอาเซียน เช่น เทพยดา ผีนางงไม้ หรือภูต ผี ปีศาจ เป็นต้น ซึ่งชาวพม่าเรียกสิ่งเหนือธรรมชาติและวิญญานที่มีอิทธิฤทธิ์เหล่านี้ว่านัต (โพงา (อู), 2516 : 74) นัตเป็นทั้งเทวดา วิญญานศักดิ์สิทธิ์ พระภูมิเจ้าที่ เทพเจ้าหรือผีประจำธรรมชาติ ได้แก่ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าประจำแม่น้ำ รุกขเทวดา เจ้าประจำหมู่บ้าน รวมทั้งผีบ้าน ผีเรือน เหล่านี้เป็นต้น (ทะเวทัน, บะย่น (อู), 2534 :

21) จากการศึกษาวิเคราะห์สำนวนภาษิตพม่าจากตำรา เอกสารและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่ามีสำนวนภาษิตที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ เทวดาและเทพเจ้าตามคติความเชื่อแบบพหุนิยม และในเชิงพหุพหุนิยมอยู่ไม่น้อย จากตัวอย่างการสัมภาษณ์ชาวพม่าพบว่า สำนวนภาษิตทำนองนี้ยังคงเป็นวาทกรรมที่ใช้ในชีวิตประจำวันและมีการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

1.1 สำนวนภาษิตที่เกี่ยวข้องกับภูต ผี เทพยดา

ตัวอย่างภาษิตพม่าที่เห็นได้อย่างเด่นชัด ได้แก่ สำนวนภาษิต ที่เกี่ยวข้องกับ ภูต ผี เทพยดา และสิ่งที่เป็นนามธรรมเหนือประสาทสัมผัสทั้ง 5 ตามหลักการของ วิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ ตัวอย่างเช่น

ถ้าขวัญออกจากตัว ผีจะเข้าสิง

(လိဝ်ပြာလွင့် အဝိုဝိုလည်- ဝုบลรัตน์ พັນธุมินทร์, 2553 : 81)

กลัวเสือ ไหว้เจ้าป่า แต่เจ้าป่าร้ายกว่าเสืออีก

(ကျားကြောက်လို့ရှင်ကြီးကိုး ရှင်ကြီးကျားထက်ဆိုး - ပိဋကတ္တ, 2552 : 91)

วิญญาณตามติดเหมือนหนอน

(လောက်လမ်းသွယ် ဝိညာဉ်တွယ် - ပိဋကတ္တ, 2552 : 260)

อย่าคิดว่าคนเจียวอยู่เสมอเป็นผีที่ไม่เป็นอันตราย

(ကုပ်ကုပ်နေ၊ ဘဝေ မေ့တတ်နှင့် - ละตะเมง, 2543 : 16)

คนขี้เหร่มักถูกใส่ความว่าเป็นแม่มด

(မရှိခိုးခိုး မလှတုန်းဝိုး - ပိဋကတ္တ, 2552 : 208)

1.2 สำนวนภาษิตที่เกี่ยวกับเทวลิต หรือชะตาลีขิตนียม

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติตามแนวคิดแบบวิญญาณนิยม(Animism) และความศรัทธาที่มีต่อเทพ เทวดาสีงศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว มักนำไปสู่แนวปรัชญาแบบ เทวลิต ชะตาลีขิตนียมหรือชะตาลีนิยม(Fatalism) ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับพระเจ้า และ/ หรือเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามามีบทบาทสำคัญด้วย ดังปรากฏใน สำนวนสุภาษิตพม่า ที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจลึกลับที่อยู่เหนือชะตาชีวิตของมนุษย์ เช่นเดียวกับความเชื่อของชาวพุทธทั่วไปในสังคมไทย ตัวอย่างเช่น

เสื่อที่โซคติหมักเจอกวางโดยบังเอิญ

(กံทောင်းတွဲကျား၊ သွားရင်းသမင်တော့ - ပိဋကော၊ 2552 : 83)

คนโซคติมีผืนมาทำรังบนหนวด

(စားရက်ကြုံတော့ မုတ်ဆိတ်ပျားစွဲ - လဲတဲးမေ့၊ 2543 : 47)

ฝนตกไล่หลังหญิงที่โซคร้าย

(ကံဆိုးမသွားလေရာ မိုးလိုက်လို့ရွာ - ဂရမ္မการศึกษา၊ 2553 : 3)

เมื่อความโซคร้ายมาเยือนขึ้นผืนถูกเข้าใจผิดว่าเป็นยางไม้

(ကံမကောင်းတော့ ဖလောင်း သစ်တေးပြတ် - လဲတဲးမေ့၊ 2543 : 12)

ความโซคร้ายแข็งแกร่งเหมือนสิ่งสร้างเสริมด้วยแท่งเหล็กไม่สามารถ
ทำลายล้างได้

(ကံမိုက် သံတိုင်အိမ်လောက်တော့၊ ကံမှောက်လျှင်ကျိုး) (လဲတဲး
မေ့၊ 2543 : 12)

ไม่ถึงที่ตาย ย่อมไม่ตาย

(သေကံမရောက် သက်မပျောက် - ဂရမ္မการศึกษา၊ 2539 : 244)

แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
สำนวนที่ว่า **มีปัญญา แต่ไร้โชควาสนา** (ကံမရှိ ဥာဏ်ရှိတိုင်းစွဲ - ဂရမ္မการศึกษา၊
2553 : 4) นำไปสู่การแสวงหาที่พึ่งและวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความ
เป็นมงคลต่อชีวิต จนกลายมาเป็นกลวิธีในการเสริมดวงชะตาตามคติความเชื่อของ
ชาวพม่า สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏอย่างชัดเจนในสำนวนภาษิต เหล่านี้

หน้าบ้านควรปลูกต้นสะเดา หลังบ้านควรปลูกผักกุ่มบก จึงจะทำให้เจริญ
รุ่งเรือง

(ရှေ့မှာတမာ၊ နောက်မှာ ခံတက် စီးပွားတက်-ဂရမ္မการศึกษา၊ 2539
: 246)

การทำอะไร ให้ถูกฤกษ์ยามจะนำความร่ำรวยมาให้

(ကလံ ဒေသံ အင်္ဂု ၈၃ - ဂရမ္မการศึกษา၊ 2539 : 82)

2. ศาสนาพุทธและการผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมในสังคมพม่า

พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากในประเทศพม่าตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 และได้มีการพบหลักฐานเป็นคำจารึกภาษาบาลี นักประวัติศาสตร์หลายท่านเชื่อว่าพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เข้ามาสู่เมืองพม่า ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมา ได้มีพระสงฆ์ฝ่ายมหายานซึ่งเป็นศิษย์ของพระวสุพันธู ได้นำเอาพระพุทธศาสนา ลัทธิตันตระ เข้าไปเผยแพร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองพุกามซึ่งเป็นเมืองหลวงในขณะนั้น และพวกตะเลงหรือชาวมอญ ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อ “สะเทิม” และถือกันว่าดินแดนของตนเป็นสุวรรณภูมิ ชาวมอญมีความศรัทธาและปฏิบัติเคร่งครัดในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทอย่างมาก ต่อมา เมื่อพระเจ้าอนอรธา (King Anawrahta) สามารถรวมเอาเมืองสะเทิมของพวกมอญกับเมืองพุกามเป็นอาณาจักรเดียวกันได้ (ละตะเมง, 2543: 57) แม้พม่าเป็นฝ่ายชนะแต่ได้รับเอาวัฒนธรรมของพวกมอญ ทั้งตัวอักษร ภาษา วรรณคดีและศาสนา เหล่านี้เป็นต้น ในหนังสือประวัติศาสตร์พม่า ระบุไว้ว่าพระเจ้าอนอรธา มีความเลื่อมใสภิกษุชาวมอญชื่อ ชินอรหันต์ จากเมืองสะเทิมซึ่งมาเพื่อเผยแพร่ศาสนาแบบเถรวาทในเมืองพุกาม นับเป็นครั้งที่พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเจริญอย่างมั่นคงในอาณาจักรพุกาม พระเจ้าอนอรธาทรงแลกเปลี่ยนศาสนทูตกับลังกา ทรงนำเอาพระไตรปิฎกมาจากลังกาและนำมาชำระสอบทานกับฉบับที่ได้จากเมืองสะเทิม ทรงอุปถัมภ์ศาสนาพุทธอย่างจริงจัง (จัน (ต่อ), MA.2551 : 141-145) ทรงลดทอนความสำคัญของพิธีกรรมเกี่ยวกับเทพเจ้า การทรงเจ้า เข้าผี และส่งเสริมให้ประชาชนหันมาปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอน ทำให้พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตและอุดมคติของชาวพม่า กษัตริย์พระองค์ต่อๆ มา ก็ได้เจริญรอยตามพระปฏิปทาในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระองค์ ในสมัยที่อาณาจักรพุกามรุ่งเรือง พระภิกษุจำนวนมากได้เดินทางไปศึกษาในลังกาทวีป แล้วบางท่านได้รับการอุปสมบทใหม่ กลับมาตั้งคณะสงฆ์เถรวาทคณะใหม่ เรียกว่าเป็นสายลังกา ซึ่งทำให้มีการแข่งขันกันระหว่างสงฆ์ต่างคณะ มาเป็นเวลาประมาณ 3 ศตวรรษ หลังจากที่พระเจ้าอนอรธา ซึ่งครองราชสมบัติได้ 33 ปี เสด็จสวรรคต เมื่อ พ.ศ. 1620 พระโอรสพระนามว่า จอจุ (King Sawlu) ขึ้นครองราชย์แทน ได้เพียงสองปี ก็ถูกปลงพระชนม์ แม่ทัพจันซิดขึ้นครองราชย์แทน พระเจ้าจันซิด (King Kyansittha) ได้แผ่อาณาเขตลงมาถึงตะนาวศรี (ละตะเมง, 2543 : 43-45) ในสมัยนั้น ชาวพุทธอินเดีย

ได้อพยพภัยจากพวกมุสลิม และได้นำแบบแผนพุทธเจดีย์จำนวนมากเข้ามาด้วย พระเจ้าจันซิต จึงได้โปรดให้สร้างพระธาตุขเวียง ซึ่งพระเจ้าอนรธาทรงสร้างค้างไว้จนเสร็จสมบูรณ์ พ.ศ. 1634 ส่วนศาสนาพราหมณ์หรือต่อมาพัฒนาปรัชญาแล้วปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมภายใต้ชื่อใหม่ว่าศาสนาฮินดูก็เริ่มเสื่อมลงในสังคมพม่า อย่างไรก็ตาม ประชาชนบางส่วนยังคงประกอบพิธีกรรมและบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อเดิมอยู่ เช่น การบูชาเทพเจ้า การบูชาสัตว์และพญานาค เป็นต้น (ละตะเมง, 2543: 55) ซึ่งปรากฏในสำนวนภาษิตพม่าตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังคงปรากฏว่ามีหลายสำนวนภาษิตที่อยู่ในลักษณะวิญญานนิยม เทวนิยมและพหุเทวนิยม

ในส่วนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่า มีสำนวนภาษิตพม่าจำนวนมากที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ สำนวนภาษิตพม่าที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาโดยตรง และสำนวนภาษิตพม่าที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาในเชิงวาทกรรมวิภาษ (dialectic discourse)

2.1 สำนวนภาษิตพม่าที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา

2.1.1 ภาษิตว่าด้วยความเพียร

พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาสั่งสอนไว้ว่า คนเราจะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร³ ชาวพม่ามีภาษิต กล่าวไว้ว่า ถ้าเรามีความเพียรพยายามก็สามารถบรรลุความสำเร็จได้เหมือนกับพระพุทธเจ้าบรรลุมรรค (ကြီးစားက ဘုရားမြတ် - กรมการศึกษา, 2539 : 20)

ความเพียรเป็นสาระสำคัญที่ปรากฏในหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน หลักอิทธิบาท 4⁴ และมรรคมีองค์ 8⁵ ผู้วิจัยได้พบสำนวนภาษิตของ

³ ตามพุทธศาสนสุภาษิต ที่ว่า วิริเยण ทุกขมจฺเจติ (ขุ.สุ. 25/ 361)

⁴ อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ อันตะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) วิริยะ (ความพากเพียรในสิ่งนั้น) จิตตะ (ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น) วิมังสา (ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น)

⁵ มรรค คือหนทางแห่งการดับทุกข์ เป็นสาระสำคัญของอริยสัจ เน้นการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 8 ประการด้วยกัน เรียกว่า “มรรคแปด” ได้แก่ 1.สัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบ 2.สัมมาสังกัปปะ คือ คิดชอบ 3.สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ 4.สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติปฏิบัติชอบ 5.สัมมาอาชีวะ คือ การครองชีพอย่างถูกต้อง 6.สัมมาวายามะ คือ ความเพียรในทางที่ถูกต้อง 7.สัมมาสติ คือ ความรู้ตัวอยู่เป็นปกติในทางที่ถูกต้อง 8.สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่นอย่างถูกต้อง

พม่าก็กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน เช่น ถ้าจะทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะต้องทำสิ่งนั้นอย่างจริงจัง จนถึงได้รับความสำเร็จ (ငုပိဝံဝိဝိတ် တက်နိုင်ဖူးပုဂံ-กรมการศึกษา, 2553 : 56) และ ถ้ามีความเพียรพยายามแม้ว่าเจออุปสรรคมากแค่ไหนในที่สุดจะได้รับความสำเร็จอย่างแน่นอน (တောင်ကြီးပုဂံအောက် လှိုင်းကြီးလှေအောက်-กรมการศึกษา, 2553 : 88) เหล่านี้เป็นต้น

2.1.2 ภาษิตว่าด้วยการพึ่งตนเอง

เนื่องจากแนวคิดของหลักพุทธธรรมแบบเถรวาท ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีอยู่ของพระเจ้า จึงไม่เน้นที่ศรัทธาและการกราบขอพรวิเศษจากพระเจ้า แต่มุ่งสอนให้ชาวพุทธพึ่งพาตนเอง โดยไม่รอคอยหรืออาศัยอำนาจวิเศษใดๆ นี่เป็นเหตุผลประการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดหลักธรรมคำสอนให้พึ่งพาตนเอง⁶ ภาษิตพม่า ยังคงคาถาภาษิตบาลีไว้ว่า **ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน** (အတဘိ အတ္တဇော နှာဝေဝ - อุบลรัตน์, 2553 : 252) และกล่าวย้ำไว้ด้วยว่า **ไม่มีใครทำอะไรได้ นอกจากตัวเอง** (တပ်သူမပြု ဝိမိဋ္ဌ - ปิงญาจ, 2552 : 200) สำนวนภาษิตพม่าในทำนองนี้ได้แก่ **เราทุกคนต้องทำหน้าที่ของตนเองด้วยตนเอง และต้องดำเนินชีวิตด้วยตัวเอง เราควรเป็นคนจัดการทุกอย่างและต้องพึ่งพาตัวเองอย่างที่สุด** (ကိုယ်ဝန် ကိုယ်ထမ်း - ปิงญาจ, 2552 : 90) ซึ่งมีความสอดคล้องกับสำนวนภาษิตที่มุ่งให้แก่ไขปัญหาด้วยตนเอง เช่น **เมื่อมนุษย์เราประสบอุปสรรคก็ต้องเพียรพยายามแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วง** (ကိုယ်ရေးကြို သက်လုံကောင်းမြဲ - ปิงญาจ, 2552 : 88) เป็นต้น

⁶ พุทธศาสนสุภาษิตตามคถาบาลีกล่าวไว้ว่า **อตตา หิ อตตโน นาโถ โภ หิ นาโถ ปโร สिया** แปลว่า **ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้** **ตนนั้นแหละ เป็นที่พึ่งแห่งตน** **คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้**

2.1.3 ภาษิตว่าด้วยการรู้จักประมาณ

การรู้จักประมาณนับเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนา ปรากฏรายละเอียดในหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ⁷ สำนวนภาษิตพม่ากล่าวไว้เช่นเดียวกับของไทยว่า โลกมากลางหาย (အလုံကြီး အခုနည်း-กรมการศึกษา, 2539 : 279) และมีการเตือนสติให้รู้จักประมาณอยู่หลายสำนวน ดังนี้

หากเกินกำลังให้ลดทิวสิ่งบ้าง (အားမတန် မာန်လျော့- (กรมการศึกษา, 2539 : 287)

พอดีเป็นยา มากเกินไปเป็นภัย (တန်ဆေး လွန်ဘေး (กรมการศึกษา, 2553 : 102)

ทำตัวที่ไม่เหมาะสมกับตัวเอง (ဒေါင်းတုလို့ ဘာသာလို့လည်း- กรมการศึกษา, 2553 : 112)

ไม่ควรพยายามเลียนแบบคนอื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ตัวเองทำไม่ได้ (ဘေးတုလို့ အခုနည်း- กรมการศึกษา, 2553 : 142)

2.1.4 สำนวนภาษิตว่าด้วยโลกธรรม

โลกธรรมหมายถึง เรื่องของ โลกมีอยู่ประจำกับชีวิต สังคมและโลกของมนุษย์เป็นความจริงที่ทุกคนต้องประสบอยู่เสมอในวิถีชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต โลกธรรมแบ่งเป็น 8 ประการ ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทาและทุกข์ คติธรรมในพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นไปที่การไม่มัวเมา หรือยึดมั่นในโลกธรรม เช่น ได้ยศแล้ว ไม่ควรเมา⁸ ตัวอย่างของโลกธรรมที่ประสบพบเห็นได้ง่ายและชัดมากในชีวิตประจำวัน คือ เรื่องของการนินทาว่าร้าย ซึ่งมีพุทธศาสนสุภาษิต ว่า คนไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก⁹ คติธรรมเกี่ยวกับเรื่องการนินทา ในโคลงโลกนิติ จึงเปรียบเทียบกับ การจุดไฟย่อมมีควันตามมา

⁷ หลักธรรมเรื่องการรู้จักประมาณ ประกอบด้วย อัมมัญญาตา หมายถึง รู้จักประมาณเหตุ, อัตถัญญาตา รู้จักประมาณผล, อุตตัญญาตา รู้จักประมาณตน, มัตตัญญาตา รู้จักประมาณ, กาลัญญาตา รู้จักประมาณในเรื่องของกาลเวลา, ปริสัญญญาตา เป็นรู้จักบริษัท, ปุคคลปริปัญญาตา รู้จักประมาณบุคคล

⁸ ยโส สทธา มชเชย (ขุ. ขา. จตุกกพ 27/ 145)

⁹ นตลฺ โลก อนินทิตฺโต (ขุ.ธ. 25/ 85)

ห้ามเพลิงไว้อย่าให้	มีควัน
ห้ามสุริยแสงจันทร์	ส่องไซรั
ห้ามอายุให้หัน	คืนเล่า
ห้ามตั้งนี้ไว้ได้	จึงห้ามนินทา

(กรมพระยาเดชาดิศร, 2543 : 90)¹⁰

เมื่อใดที่เราสามารถทำให้ไฟรัควัน ห้ามพระอาทิตย์และพระจันทร์ส่องแสง รวมถึงทำให้อายุของเราย้อนกลับคืนมาได้แล้ว เมื่อนั้นเราจึงห้ามการนินทาในภษิตพม่ามีการกล่าวไว้เช่นกันว่า **ไม่มีไฟย่อมไม่มีควัน** (ဝိးမုဂ္ဂိုဝ်း ဝိးဝိးမဝ္ဂ္ဂိုဝ်း-ละตะเมง, 2543 : 108) ซึ่งน่าจะมีความหมายตรงตามพุทธคติจากโคลงโลกนิติบทนี้ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์แบบสุ่มตัวอย่าง ชาวพม่าบางคนอธิบายว่าภษิตนี้น่าจะกล่าวถึงเรื่องของเหตุและผล ซึ่งถือว่าเป็นคติในพุทธศาสนาเช่นกัน สุจิตรา (2545 : 163) ได้อธิบายไว้ว่า เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม จึงปฏิเสธเรื่องพระเจ้าสร้างโลก แต่จะเชื่อในกฎธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุผลและผล คือสอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติดรวมทั้งตัวเรา ย่อมเกิดจากเหตุปัจจัยมาประชุมกันเข้า หลักธรรมคำสอนในศาสนาพุทธ ได้แสดงไว้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีสาเหตุ ไม่มีควันความบังเอิญ ภษิตพม่าที่กล่าวเรื่องนี้ไว้โดยตรง คือ **เมื่อมีเหตุ ย่อมมีผล** (အကြောင်းရှိမှအကျိုးလာတာ။-อุบลรัตน์, 2553 : 250)

นอกจากนี้ ยังมีสำนวนภษิตพม่าที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในหลักคำสอนเรื่องโลกธรรมอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น **ประเดี้ยวติ ประเดี้ยวร้าย เป็นธรรมชาติของโลก** (ဝိတ်ဝိတ် ပျက်ဝိတ်လောကဝံ- ละตะเมง, 2543 : 93) เป็นต้น กล่าวโดยสรุป ในพระไตรปิฎก มีข้อความที่ชัดเจนเตือนไว้ว่า ไม่ต้องเศร้าโศกเสียใจ เพราะทุก

¹⁰ โคลงโลกนิตินี้ฉบับภาษาไทย พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระโคลงโลกนิตินี้ขึ้นมา ก่อนให้ประพันธ์ไว้เรายิ่งขึ้น กล่าวกันว่าโคลงที่แต่งเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่จารึกโคลงโลกนิติ เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน ในลักษณะของโคลงสุภาษิต คำว่า โลกนิติ หมายถึง ระเบียบแบบแผนแห่งโลก เนื้อหาในโคลงโลกนิตินี้จึงมุ่งแสดงความจริงเกี่ยวกับโลกและสัจธรรมของชีวิต เพื่อให้ผู้อ่านนำไปดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามโคลงโลกนิตินี้มีความไพเราะเหมาะสมทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหาปรัชญาสาระทางพุทธศาสนา เป็นที่แพร่หลายในหมู่คนทั่วไป บางท่านกล่าวขยอโคลงโลกนิตินี้ว่าเป็น วรรณกรรมคำสอนหรือยอดสุภาษิตที่เป็นอมตะ โคลงโลกนิตินี้ฉบับภาษาพม่าน่าจะมีสำนวนภษิตนี้ปรากฏอยู่เช่นกัน

อย่างย่อมเสื่อมไป ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ถาวร ตามหลักคติธรรมที่ว่า ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุขและทุกข์ สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดาในหมู่มนุษย์ ไม่มี ความเที่ยงแท้แน่นอน อย่าเศร้าโศกเลย ท่านจะโศกเศร้าไปทำไม”¹¹ สำนวนภาษิต พม่ากล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า

ชื่นชมเจ็ดวัน ดูกูกก็เจ็ดวัน

(จိုးอุ๊ะอุรุธจุร์। กู่อุ๊ะอุรุธจุร์ -กรณการศึกษา, 2539 : 32)

ความร่ำรวยและความยากจนเป็นสิ่งที่ไม่อยู่กับตัวเราถาวร

(จื่อะวาลปุ๊อะออ์อูร์। ลอ๊ะอุลปุ๊อะออ์อูร์ -กรณการศึกษา, 2539 : 38)

2.1.5 ภาษิตว่าด้วยกฎแห่งกรรม

คติความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ปรากฏทั่วไปในปรัชญาอินเดีย แต่การอธิบายธรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเน้นไปที่ การมุ่งกระทำ ความดีโดยไม่อาศัยการร้องขอหรือวิงวอนพระประเสริฐใดๆจากพระเจ้า ดังนั้น คติธรรมจึงเน้นที่หลักของการกระทำ รวมทั้งการรับวิบากกรรมซึ่งเป็นผลของการกระทำที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จากพุทธวจนะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แสดงไว้ว่า สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรม¹² ภาษิตพม่ากล่าวไว้เช่นกันว่า สัตว์ทุกชนิดย่อมมีกรรมเป็นของตนเองและ สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรม (ဝတ္ထဝါတဝ်းကု ကံတဝ်းကုဝေဠု ဝတ္ထု ကမ္မဝက - - ละตะเมง, 2543 : 155)

¹¹ ซึ่งแปลจากคานาภาษาบาลี ที่ว่า ลาโภ อลาโภ โยโส อโยโส จ นินทา ปสฺสา จ สุขํ จ ทุกฺขํ เอเต อนิจฺจา มนุสฺส ธรรมมา มา โสจํ ก็ โสจสิ โปฏฐปทา (27/ 615)

¹² กัมมุนา วัตตตี โลโก (13/ 707)

นอกจากนี้ ยังมีการเปรียบเทียบผลของการกระทำไว้ว่า เหมือนกับการปลูกพืช ย่อมได้ผลที่ตามมาจากพืชชนิดนั้นๆ ไม่สามารถกลายพันธุ์เป็นอย่างอื่นไปได้ การทำความดีย่อมได้ดี การทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว **หว่านพืชเช่นไรได้ผลเช่นนั้น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว**¹³ จากการศึกษาสุภาษิตพม่า พบว่ามีสำนวนในการทำนองเดียวกันหลายสำนวน เช่นตัวอย่างที่ว่า **ปลูกต้นน้ำเต้า ย่อมไม่ออกลูกเป็นผลฝัก** (ဘူးခို ဖုရဲမိး - กรมการศึกษา, 2553 : 152) นับว่าเป็นสำนวนภาษิตที่มีความชัดเจนเพื่อสนับสนุนให้เข้าใจเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมง่ายขึ้นว่า กระทำสิ่งใดย่อมได้รับผลของสิ่งนั้นอย่างแน่นอน แม้ว่าเราจะไม่พบการยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมเช่นนี้ในสำนวนภาษิตของไทยทั่วไป แต่พบว่า ในโคลงโลกนิติ มีตัวอย่างที่ชัดเจนทำนองเดียวกันนี้ โดยเสนอไว้ว่า **ไม่ว่าจะปลูกพืชชนิดใด เช่น พัก แพง น้ำเต้า ถั่ว หรือจา เป็นต้น ย่อมได้ผลของพืชพันธุ์ชนิดนั้นๆ**

พักแพงแดงเต้าถั่ว	งายล
หว่านสิ่งใดให้ผล	สิ่งนั้น
ทำทานหว่านกุศล	ผลเพิ่ม พูนนา
ทำบาปบาปขึ้นขึ้น	ไล่เลี้ยวตามตน ฯ
(กรมพระยาเดชาดิศร, 2543: 150)	

ความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมเช่นนี้ ยังปรากฏในภาษิตของชาวพม่า อีกหลายสำนวนที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น

ทำกรรมไว้เหมือนกันย่อมได้รับผลเช่นกัน

(ကိုဝံၤစတုာ်ကိုဝံၤအကျိးဝး - ปิงญาจอ, 2552 : 89)

การหลีกหนีรอกอาจจะกระทำได้ แต่การหลีกหนีจากวิบากกรรมทำไม่ได้

(ဝဋ်မ္မာအဓိ ငရဲမ္မာအဝ - อุบลรัตน์, 2553 : 247)

¹³ ตามคถาบาลีซึ่งเป็นพุทธศาสนสุภาษิต ที่จดจำกันได้ในหมู่ชาวพุทธ คือ ยาทิสํ วเปต พืชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ กลยาณการี
 กลยาณํ ปาปการี จ ปาปกံ (15/ 333)

ชีวิตมีกรรมดี กรรมชั่วเป็นเครื่องกำหนด

(แก้ววออิ กั้ววออิ - กรมการศึกษา, 2539 : 7)

ถ้าคิดร้ายต่อผู้อื่น ตนนั้นแหละจะได้รับสิ่งเลวร้าย

(วูตอวี่:๑๖๐๐๐:๖ กั้ววออิ วะ๓๓๐๐ - ปิงญาจอ, 2552

: 280)

ทำประโยชน์แก่คนอื่น ผลดีจะตกอยู่กับตนเอง

(วู.อวี่:๑๖๐๐๐ กั้ววออิ:๑๖๐๐๐ - ปิงญาจอ, 2552 : 282)

การอธิบายเรื่องกฎแห่งกรรมอย่างครบถ้วนตามคตินิยมแบบพุทธ มักสรุปด้วยว่าวิบากกรรมต่างๆจะส่งผลได้ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า กล่าวคือ กรรมเดิมในชาติก่อนย่อมมีผลให้บุคคลเกิดมาแตกต่างกันและประสบกับวิบากกรรมที่ต่างกัน ซึ่งแนวคิดทำนองนี้ ปรากฏชัดเจนในภาษิตพม่า ตัวอย่างเช่น

สิ่งที่ทำอยู่คือกรรมใหม่ สิ่งที่เป็นอยู่คือกรรมเก่า

(ปฺริลฺลัดอวอ ๖๖๖๖๖๖๖ - ปิงญาจอ, 2552 : 187)

ทำบุญกรวดน้ำย่อมส่งผลต่อเนื่องจนถึงชาติหน้า

(กั้ววออิ๑๖๐๐๐ อวออิ๑๖๐๐๐ - กรมการศึกษา, 2539 : 4)

วิบากกรรมแต่หนหลัง สมองในเจ็ดวัน ส่วนวิบากกรรมที่ก่อขึ้นในปัจจุบัน
ตามติดในวันข้างหน้า

(๑๖๖๖๖๖๖ อวออิ๑๖๐๐๐ ๑๖๖๖๖๖๖ ๑๖๖๖๖๖๖ -
อุบลรัตน์, 2553 : 85)

ภาษิตของคนพม่ายังระบุด้วยว่า ควรทำดีและทำบุญทำทานอยู่เสมอ เพราะได้ประโยชน์ทั้งทางกายและใจ เช่น ภาษิตที่กล่าวว่า ได้ทั้งกุศล ได้ทั้งอัมตัง (กั้ววออิ๑๖๐๐๐ ๑๖๖๖๖๖๖ - กรมการศึกษา, 2539 : 4) การอ้างว่าตนเองยากจน ไม่สามารถทำบุญได้ เป็นแนวคิดที่ผิดพลาด เพราะการทำความดีหรือบำเพ็ญ

บุญตามหลักพุทธศาสนามีหลายกลวิธี¹⁴ ซึ่งหลายวิธีไม่จำเป็นต้องอาศัยทรัพย์สิน
เงินทอง ดังนั้น ชาวพม่ามีภาชิตเตือนใจว่า **ไม่มี ไม่ทำบุญ ไม่ทำบุญ จึงไม่มี**
(မရှိလို့မလုပ် မလုပ်လို့မရှိ) (ปิณฑาจอ, 2552 : 208) โดยเชื่อว่า การทำดี ทำบุญ
กุศลจะนำพาไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นเสมอ

ภาชิตพม่าจึงเน้นว่า **ถ้าอยากรวยมีทรัพย์สมบัติต้องหมั่นทำกุศล**
(ဥစ္စာကံစောင့် - ปิณฑาจอ, 2552 : 325) และมีคติว่าให้มีความอดทน
รอคอยผลแห่งกรรมดี เช่น **ถ้ากุศลยังไม่ส่งผลให้ร่ำรวย ก็อย่าไปกังวล**
(ဥစ္စာကံပေးမရသေး နှောင့်နှေးဗျာပါမရှိရာ - ปิณฑาจอ, 2552 : 325) เป็นต้น
นอกจากนี้ ยังเตือนสติให้บำเพ็ญกุศลอย่างถูกต้องตามธรรม เพื่อนำไปสู่ผลที่มากมาย
มหาศาล ดังสำนวนภาชิตพม่าที่กล่าวไว้ว่า

ให้ทานเท่าเมล็ดโพธิ์ ได้บุญเท่าต้นโพธิ์

(ညောင်စေ့လောက်လှူ ညောင်ပင်ကြီးလောက်ရ - กรมการศึกษา,
2539 : 75)

การให้น้ำเป็นทาน ไม่ต้องขอพรก็จะได้ประโยชน์สิบประการ

(ရေအကျိုးဆပ်ပါး မတောင်းဘဲပြည့် - ปิณฑาจอ, 2552 : 241)

แต่หากทำบุญไม่ถูกวิธี อาจจะได้บุญน้อย หรือได้บาปมาก ดัง
สำนวนภาชิตพม่า ที่ระบุไว้ว่า **ให้ทานเท่าต้นโพธิ์ ได้บุญแค่เมล็ดโพธิ์**
(ညောင်ပင်ကြီးလောက်လှူ ညောင်စေ့လောက်ရ - กรมการศึกษา, 2539
: 76) และมีอีกสำนวนหนึ่งกล่าวเตือนไว้ว่า **ได้กุศลเพียงน้อยนิดได้บาปเป็น**
กิโล (ကုသိုလ်တစ်ပဲ ငရဲတစ်ဝိသ - กรมการศึกษา, 2553 : 2) หรือเตือนให้
เร่งทำความดีก่อนจะสายเกินไป ตัวอย่างเช่น **ตกนรกไปแล้วจึงอยากสร้างวัด**

¹⁴ ตัวอย่างเช่น หลักการทำความดีตามที่ปรากฏในบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งพระไตรปิฎกระบุไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1. ทาน คือการให้
หรือการบริจาคทรัพย์สิน สิ่งของแก่ผู้ที่ควรได้รับ 2. ศีล คือการสำรวมกาย วาจา ใจ ให้สงบเรียบร้อยถือว่าเป็น
ปกติของชีวิต 3. ภาวนา คือฝึกจิต สติ ทำสมาธิ ในคัมภีร์มั่งคั่งลาลินี อรรถกถาที่มุนินยา ขยายความเพิ่ม
อีก 7 ประการ ได้แก่ 4. อปารยะ คือมีความเคารพอ่อนน้อมต่อผู้มีคุณธรรม 5. เวยยาวัจจะ คือการชวนชวน
ช่วยเหลือในกิจที่ชอบ 6. ปัตติทานะ คือการอุทิศส่วนบุญต่อผู้อื่น 7. ปัตตนาโมทนา คือการอนุโมทนาบุญที่ผู้อื่น
ทำ 8. อัมมัสสวนะ คือการฟังธรรม 9. อัมมเทสนา คือการแสดงธรรม 10. ทิฏฐุขัมม คือการปรับปรุงความคิด
เห็นของตนให้ถูกต้อง จึงรวมกันเป็น บุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ

พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง¹⁷ ซึ่งอาจจะพบในการเทศนาสั่งสอนของพระภิกษุหรือตามแบบเรียนทางพุทธศาสนา แต่ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น จำนวนที่มีความสำคัญมากและมีการเปรียบเทียบไว้ลุ่มลึกตามลำดับอย่างแยบคาย ได้แก่

ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

การคบคุ่นกันทำให้สนิทสนมได้ยิ่งกว่าญาติ

พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง¹⁸

ในสำนวนภาษิตของคนพม่ากว่า 750 สำนวนที่นำมาศึกษานั้น มีการนำพุทธศาสนสุภาษิตเกี่ยวข้องกับพระนิพพานมาแยกกล่าวเป็นภาษิตสั้นๆ โดยกล่าวเปรียบเทียบทั้ง 3 ลักษณะครบถ้วน ดังนี้

ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

(အာရောဂျံ ဝရံ လာဘံ - ปิงญาจ, 2552 : 320)

การรู้จักเก็บออมทำให้เป็นว่าที่เศรษฐี

(ရွှေတာဝုဆောင်း သူဌေးလောင်း - ปิงญาจ, 2552 : 115)

ความสนิทก่อให้เกิดความเป็นญาติ

(ဝင်္ဂရာဇဝဂ္ဂျိုး - ปิงญาจ, 2552 : 106)

ผู้วิจัยไม่พบสำนวนในลำดับที่สี่ที่กล่าวว่า พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง แต่มีสำนวนภาษิตพม่าที่สะท้อนเกี่ยวกับพระนิพพาน ดังนี้

มีความอดทนให้อภัยยอมไปถึงนิพพาน

(သည်းညည်းဝံ့ခိုဗွာန်ဂျောက် - กรมการศึกษา, 2539 : 253)

¹⁷ นิพพานํ ปรมํ สุขํ บางสำนวนแปลว่า พระนิพพานเป็นยิ่งกว่าความสุข

¹⁸ อาโรคยา ปรมา ลาภา

สนตฺถุสิ ปรมํ ธนํ

วิสสาสา ปรมา ญาติ

นิพพานํ ปรมํ สุขํ (25/ 42)

สถานที่ที่มีความสุข ถือเป็นนิพพานของตนเอง (เอปฺปฺรจฺจํ จิํตฺตวํ ॥ (ละตะเมง, 2543 : 91)

ในแง่ปรัชญาภาษา พระนิพพานอยู่พ้นกรอบของภาษามนุษย์ จึงไม่สามารถนิยามความหมายของคำนี้ได้โดยตรงไปตรงมา การที่จะกล่าวถึงพระนิพพาน จึงต้องมีกลวิธีพิเศษ เช่น การนิยามเชิงนิเสธ กล่าวคือ นิยามด้วยการปฏิเสธ เช่น พระนิพพานไม่ใช่สิ่งนั้น ไม่ใช่สิ่งนี้ เป็นต้น ชาวพุทธมักพูดเรียงกันว่า มรรค ผล นิพพาน ซึ่งมีนัยว่า นิพพานไม่ใช่มรรค ไม่ใช่ผล แต่นิพพานเป็นสิ่งที่ผู้ที่บรรลุนิพพานย่อมประจักษ์แจ้งได้ด้วยตนเอง ถือเป็นประสบการณ์ตรง ไม่ใช่เป็นแค่ความเข้าใจที่ผ่านคำพูด หรือการอธิบายเชิงทฤษฎี นี่อาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ภิกษุที่กล่าวถึงพระนิพพานมีจำนวนน้อย แต่ภิกษุที่มักเน้นไปที่ คิดประจําใจ วิถีปฏิบัติที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่าย และนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน จากการสนทนาอย่างสัมภาษณ์ชาวพม่าทั้งในประเทศสหภาพเมียนมาร์และในประเทศไทย ไม่พบว่ามีส่วนไหนที่ภิกษุพม่าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระนิพพาน ในภาพรวม อาจจะสรุปได้ว่า พระนิพพานเป็นสิ่งที่ลึกลับเหนือธรรมชาติ พ้นวิสัยของปุถุชนคนสามัญทั่วไป

ส่วนภิกษุพม่าสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีคิดและการดำเนินชีวิต ของชาวพม่าอย่างมาก งานวิจัยได้พบคติพจน์ คติธรรมไว้ ทั้งที่เป็นพุทธศาสนสุภาษิต หรือยังคงรูปคาถาภาษาบาลี รวมทั้งการสร้างสรรค์ถ้อยคำที่เรียบง่าย การเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัย และขยายความให้ผู้คนส่วนใหญ่เข้าใจในเนื้อหาสาระธรรมได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ยังมีส่วนอื่นๆที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาในทางอ้อม แต่ก็สามารถให้คติธรรมในชีวิตประจำวันได้เช่นกัน ตัวอย่างที่พบเห็นได้ทั้งจากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ ได้แก่

- ถ้าท่องพุทธธรรมดัดปากจะเป็นคุณ
(ပုဒ်ဝရဏ် ဝေဝာဏ်ဝမ်းကူဉ္စ အကျိုးရ -กรมการศึกษา, 2539 : 140)
- ไม่ยกฉัตรที่เจดีย์ แต่ยกที่ศาลา
(ဘုရားထီးမတင်၊ ဇရပ်ထီးတင် -อุบลรัตน์, 2553 : 231)

- พระมรณภาพ รั้งวุ่นกันทั้งหมู่บ้าน
(วรุณ: ๕๐๐ ๕๐๐ - ปิงญาจ, 2552 : 199)
- สิ่งไม่ดี ส่งไปวัด
(๕๐๐: ๕๐๐: ๕๐๐ (ปิงญาจ, 2552 : 200)
- แคได้ยินเสียงคนพูดก็นึกว่าเป็นพระสวด
(๕๐๐: ๕๐๐: ๕๐๐ - อุบลรัตน์, 2553 : 85)
- พระเจดีย์ที่ไม่ปิดทองคนไม่นับถือ
(๕๐๐ ๕๐๐ ๕๐๐: ๕๐๐ ๕๐๐ - ปิงญาจ, 2552 : 249)
- คำว่า “สติ” ไม่มีคำว่ามากเกินไป
(๕๐๐ ๕๐๐ ๕๐๐ ๕๐๐ (กรมการศึกษา, 2539 : 232)
- จีวร กฐิน วัด อุโบสถ หมายถึง จีวรที่ถวายในงานทอดกฐินและสร้างโบสถ์ในวัด ถือเป็นการทำบุญที่ได้รับกุศลมากที่สุด
(๕๐๐: ๕๐๐: ๕๐๐ ๕๐๐: ๕๐๐ - ปิงญาจ, 2552 : 286)
- ทางเหนือของประเทศพม่า เจดีย์เกามุโหล่ง ทางใต้ เจดีย์ชเวดากอง
(๕๐๐: ๕๐๐: ๕๐๐ ๕๐๐: ๕๐๐ ๕๐๐ ๕๐๐ - ปิงญาจ, 2552 : 302)
- อยากให้คนรู้ว่า เป็นเจ้าศรัทธา จึงขึ้นไปแสดงตัวโดดเด่นบนเสมาณขป
(๕๐๐: ๕๐๐: ๕๐๐ ๕๐๐: ๕๐๐ ๕๐๐ ๕๐๐ - กรมการศึกษา, 2553 : 277)

2.2 สำนวนภาษิตพม่าที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาเชิงวิภาษ

ผู้วิจัยพบว่า สำนวนภาษิตพม่าหลายสำนวนมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา แต่อยู่ในลักษณะที่เป็นวาทกรรมเชิงวิภาษ (dialectic discourse) วิภาษวิธี หรือ ประตกร เป็นหลักการสำคัญทางปรัชญา มีความหมายหลากหลายรูปแบบ ในปรัชญาโบราณ ถือว่าเป็นศิลปะในการนำเสนอและหลักการในการให้เหตุผลความเป็นจริงผ่านการชี้เฉพาะและการแก้ไขความขัดแย้ง ในศตวรรษที่ 19 นักปรัชญาชาวตะวันตกถือด้วยว่าเป็นพัฒนาการทางจิตแบบหนึ่ง (วิทยากร และ พรภิรมณ์, 2547 : 75-76)

นักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า ความเชื่อแบบวิญญานนิยมและเทวนิยม ไม่น่าจะสามารถอยู่ร่วมกับหลักการของพุทธศาสนาแบบอเทวนิยมในสังคมพม่าได้ (Spiro, 1967 : 253) และถือว่าเป็นความขัดแย้งกันในเชิงทฤษฎี (doctrinal conflict) ดังนั้น อาจจะสรุปในเชิงสร้างสรรค์ได้ว่า สำนวนภาษิตพม่าที่ปรากฏในรูปของมืวาทกรรมเชิงวิภาษ เป็นวิวัฒนาการในแบบวนนิยม กล่าวคือ มีการได้อภิปราย แสดงเหตุผล เพื่อเสนอแนวคิดใหม่และมุ่งให้เกิดสติ แม้ว่าศาสนาพุทธจะให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พระพุทธองค์ทรงให้สอนธรรมะด้วยภาษาถิ่น เป็นต้น แต่ต้องถือว่ายังคงคำนึงถึงความสอดคล้องกับหลักธรรมด้วย ดังนั้น จึงเกิดวาทกรรมเชิงวิภาษเพื่อเสนอให้ใส่ใจในแนวทางใหม่ สำนวนภาษิตพม่าที่สอดคล้องกับแนวคิดนี้ คือ **แม้ว่าเป็นประเพณีเก่าแก่ แต่ถ้าไม่เป็นประโยชน์ก็ควรต้องละทิ้ง** (ဘောင်းဝင်ဘောင်းသော်လည်း မဘောင်းလျှင်ဝယ်-กรมการศึกษา, 2539 : 261)

สำนวนภาษิตที่ใช่วาทกรรมเชิงวิภาษน่าจะถือเป็นพลังพลวัต (dynamic) เพื่อนำเสนอแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับคตินิยมแบบพุทธศาสนา ให้ทุกคนมุ่งทำความดี ศรัทธาในเหตุและผลแห่งกรรม และเชื่อมั่นในความดีว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ปกป้องรักษา ดุจเดียวกับความมีอิทธิฤทธิ์ของสิ่งเหนือธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น

ถ้าอยากร่ำรวย มีทรัพย์สมบัติ ต้องหมั่นทำกุศล

(ဥစ္စာကံစေတိုး၊ အသက်ဥာဏ်စေတိုး - ปิงญาจ, 2552 : 302)

แบกหอกมาทุกคนเห็น แต่กรรมที่แบกมาไม่มีใครมองเห็น

(လှူဝမ်းလာတာမြင် ကံဝမ်းလာတာမမြင် - กรมการศึกษา, 2539 :

225)

ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงคุณธรรม เทพเจ้าก็มักจะช่วย

(လူမင်းဘုရားကြီး၊ နတ်မင်းမရနုနိုင် - ปิงญาจ, 2552 : 255)

เชื่อว่ามิโซศาสนา แต่อย่าไปเหยียบกองหนาม

(ကံယုံ၍ ဆူးပုံမနင်းရာ - กรมการศึกษา, 2553 : 4)

มีความหมายว่าคนเราไม่ควรหลงใหลในความโชคดีของตนเอง แม้จะเชื่อเรื่องโชคลางก็ไม่ควรประมาท

เนื่องจาก โหราศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทมาในวิถีชีวิตของชาวพม่าตามคติปรัชญาแบบเทวลิตชิต หรือชะตาลีชิตนิยม ซึ่งบางครั้งอาจจะทำให้เกิดความงมงายลุ่มหลงมากเกินไป จึงเกิดสำนวนภาษิตเชิงวิภาษซึ่งมีสอดคล้องกับวิถีธรรมแบบพุทธ เพราะโดยแก่นแท้ พุทธศาสนาสอนให้ศรัทธาในหลักของกรรม และเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จึงไม่เชื่อเรื่องโชคกลาง หรือเหตุบังเอิญ และไม่ศรัทธาหลักการพยากรณ์ นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎก ระบุไว้ชัดในหมวดมหาศีลว่าด้วยไตรเจตนาวิชา (ไตรเจตนาวิชา ในจุฬามัชฌิมมหาศีล) กล่าวโดยสรุป คือ พระพุทธองค์ตรัสห้ามไม่ให้พระภิกษุทำนายโชคชะตา และประกอบพิธีกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความงมงายและหลงเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยถือว่าวิชาเหล่านี้ขัดขวางหนทางไปสู่พระนิพพาน

ผู้วิจัยพบสำนวนภาษิตพม่าเชิงวิภาษที่เกี่ยวข้องกับการเตือนสติ และให้มุมมองใหม่เกี่ยวกับโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ ดังนี้

ถ้าไปหาหมอดู จะเสียค่าซื้อข้าวสาร

(၆၀၃၆၀၆: ဆန်ကုန်သည့် - สะตะเมง, 2543 : 95)

สิ่งที่เห็นด้วยตาแม่นกว่าหมอดู

(မျက်စိထက်၆၀၃၆၊ မှန်ချင်နှင့် - สะตะเมง, 2543 : 115)

ชะตากรรมของคนขึ้นอยู่กับคุณธรรมของเขา

(ကံချွန်၊ လူမွန် - สะตะเมง, 2543 : 11)

โชคติดอยู่กับเราไม่นาน แต่ความคิดที่ดีอยู่กับเราตลอดชีวิตไป

(ကံကောင်းလျှင်တစ်ချက်၊ အကြံကောင်းလျှင်တစ်သက် - สะตะเมง, 2543 : 11)

สามสิ่งคือการแต่งงาน การสร้างเจดีย์และการสัก ก่อนลงมือต้องตั้งใจให้ดี เพราะทำไปแล้วแก้ไขยาก

(အိမ်ထောင်မှု ဘုရားတည် ဆေးမင်္ဂလာတော်ဝိုး။-ปิงญาจ, 2552, หน้า 330)

นอกจากนี้ ยังมีการสะท้อนจากสำนวนภาษิตพม่าด้วยว่า การสักอาจจะทำให้เจ็บป่วยได้ เช่น มีผลข้างเคียงจากการแพ้ยาส เป็นต้น

อยากให้ตัวเบา จึงสักรูปแมว แต่ยาสักรกลับทำให้อาการหนัก
 (ဝေ့စေလိုလို့ ခြောင်ရုပ်ထိုး ဆေးအတွက်လေး။ -อุบลรัตน์,
 2553, หน้า 80)

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเวียน วาย ตายเกิด ใน ภาพ ชาติ ต่างๆ นั้น หากมีความเชื่อที่มากมายมากเกินไป ย่อมไม่เจริญในหลักธรรม สำนวนภาษิตเชิงวิภาษ ได้นำเสนอให้พิจารณาแนววิถีพุทธที่เน้นชีวิตในชาติปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

ของหายโทษคนอื่น ย่อมตกรอก

(ປູກພູມພຸດ ຕຣຸ່ງຮາກ - ປິ່ງຮູ້າຈອ, 2552 : 325)

ผู้วิจัยยังพบสำนวนเชิงวิภาษมุ่งให้เกิดความคิดในแง่ของการรู้จักความพอดี เช่น ชาวพม่ามีถ้อยคำเตือนสติ คนช่างติ ในทำนองที่ว่า ไม่มีใครแม้แต่พระอินทร์ที่จะสามารถเติมเต็มความปรารถนาของมนุษย์โดยสิ้นเชิง ตามสำนวนภาษิตที่ว่า

แม้แต่พระอินทร์แปลงกายเป็นควายยังถูกคนตำหนิได้ว่าหากก็สิ้นซาก
 เอียง (သကြာမင်းကျွဲသောင်သောင်းလည်း အဦးတိုသည်၊ ချိုစောင်းသည်)
 (လှဲတေး၊ ၂၅၄၃ : ၁၄၅)

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการมีอยู่ของพระเจ้า ก็เช่นกัน พบว่ามีสำนวน
ภาษิตเชิงวิภาษที่น่าสนใจคือ หากมีสติปัญญาน้อย อาจจะเชื่อว่าไม่มีพระเจ้า หาก
มีสติปัญญามากขึ้นเขาอาจจะระวาง (๑๔๖๐ : ๘๒) ๑๔๖๐ : ๘๒- สะ
ตะเมง, 2543 : 139) หมายความว่า คนเราควรจะไม่ควรสนใจปัญหาที่ไม่อาจพิสูจน์
ได้จนมากเกินไป ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้แล้วว่ามิมีปัญหาเกี่ยวกับโลกและ
จักรวาลมากมาย ซึ่งอยู่นอกจินตนาการของมนุษย์ ปัญหาอันใดเหล่านี้ ไม่อาจ
นำไปสู่หนทางแห่งความดับทุกข์ได้ พระพุทธองค์จึงทรงเลือกหลักธรรมที่จะตรัส
สอนจำนวนหนึ่ง เปรียบได้กับใบไม้กำมือเดียว ทั้งๆที่มีพระปัญญาคุณหยั่งรู้ไปไม่
ได้ทั้งป่า เมื่อมีผู้อยากรู้มาทูลถามเรื่องเกี่ยวกับโลกและจักรวาล จึงไม่ให้ความสำคัญ
ที่จะตอบคำถามเหล่านั้น เช่น โลกนี้มีที่สิ้นสุดหรือไม่ จักรวาลเป็นอย่างไร เป็นต้น

สำนวนภาษิตเชิงวิภาษนี้ เตือนสติให้เราเข้าใจหลักสำคัญในการศึกษาแนววิถีพุทธ กล่าว คือควรศึกษาเรียนรู้ทุกอย่างที่นำไปสู่หนทางแห่งการพ้นทุกข์ หากยิ่งเรียนมาก ยิ่งทุกข์มาก เรียกว่าเป็นอวิชา นอกจากนี้ ยังพบสำนวนภาษิตพม่าที่กล่าว ว่า **ถ้ารู้มากเกินไป จะกลายเป็นยักษ์** (အဘိဓမ္မာ: ဝိသုဒ္ဓိ - လະတဲးမေံ, 2543 : 163) หมายความว่า การเรียนรู้ที่มากเกินไปเป็นอันตราย น่าจะเป็นการให้ความคิดเชิงวิภาษ ซึ่งมีนัยสำคัญว่า ชาวพุทธถือว่าความรู้ทางโลกเป็นอวิชา หากเรียนมากเกินไป แม้ว่าทำให้คนกลายเป็นคนเก่ง แต่มักจะหลงตัวเอง หรือหลงผิด และแม้มีความชำนาญ แต่มักจะนำไปสู่การกระทำสิ่งที่เลวร้ายได้มากกว่าคนเรียนน้อย กล่าว คือ ยิ่งเรียนมาก รู้มาก ก็โง่งมาก หากมีแต่ความฉลาดแต่ไม่เฉลียว ขาดสติยั้งคิด หรือไร้จิตสำนึก ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ไม่มีศีลธรรมจรรยา ย่อมให้โทษมากกว่าคุณประโยชน์ สำนวนภาษิตพม่าในส่วนนี้ได้นำความเชื่อในคตินิยมเดิมมาวิภาษด้วยสาระทางพุทธธรรมทำให้เกิดมุมมองใหม่และให้แง่คิดได้เป็นอย่างดี

สรุปและอภิปรายผล

ในภาพรวม กล่าวได้ว่า สำนวนภาษิตพม่าที่สะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาแบบมนุษยนิยมในพุทธศาสนา มีความเด่นชัด มีภาษิตจำนวนมากที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และสามารถนำมาเทียบเคียงกับหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา แต่ในทางปฏิบัติ ศาสนาพุทธเถรวาทแบบพม่าได้ผสมผสานวัฒนธรรมของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน แนวคิดแบบเทวนิยม พหุเทวนิยมและวิญญาณนิยมตามความเชื่อของท้องถิ่นไว้ด้วย จัดเป็นความเชื่อที่มีลักษณะเชิงพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ คติความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในพุทธปรัชญา แม้ว่าศาสนาพุทธจะได้รับการยกย่องให้เป็นศาสนาประจำชาติของประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ แต่ในแง่ของข้อเท็จจริง ปรากฏว่ายังมีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติอยู่มาก เราย่อมสามารถทำความเข้าใจได้เช่นเดียวกับศาสนาพุทธแบบเถรวาทในสังคมไทย ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเหนือธรรมชาติได้ผสมผสานกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวพุทธ แม้ว่าในแง่ของปรัชญาจะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของปรัชญาพุทธแบบเถรวาท ซึ่งมีลักษณะเด่นในแบบอเทวนิยมและมีความเป็นมนุษย

นิยมมาก และไม่เชื่อในเรื่องของโชคกลาง แต่ในวิถีชีวิตประจำวัน การผสมผสานแบบ
สหวัฒนธรรมระหว่างปรัชญาสองชั่วทั้งที่เป็นแบบทวนิยมและอเทวนิยม แม้จะมี
หลักการและวิธีคิดที่แตกต่างกันอย่างมากมายเช่นนี้ แต่ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งใน
ทางปฏิบัติ กล่าวคือ ชาวพุทธไม่ว่าจะเป็นเถรวาทแบบพม่าหรือแบบไทย มักจะบูชา
พระพุทธรูปในฐานะพระผู้เป็นเจ้าองค์หนึ่ง มีการถวายอาหาร ดอกไม้ กราบไหว้ด้วย
รูป เทียน บ่อยครั้งก็มีการสวดอ้อนวอนขอพร และบางครั้งมีการประกอบพิธีกรรม
แบบพหุทวนิยมเพื่อบูชาเทพ รวมทั้งมีการไหว้วิญญาณอื่นๆ อีกด้วย โดยเฉพาะ
วิญญาณบรรพบุรุษ ในขณะเดียวกัน ก็มีการเจริญวิปัสสนา ทำสมาธิและปฏิบัติตาม
ศีลอย่างเคร่งครัด ในแง่นี้ ชาวพุทธในนิกายเถรวาท ซึ่งได้ศึกษาธรรมะในแง่ปริยัติ
และปฏิบัติมาอย่างดี ย่อมเข้าใจได้ว่าพระพุทธรูปเป็นมนุษย์ซึ่งเข้าถึงความหลุดพ้น
ได้ด้วยพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาธิคุณของพระองค์เอง จน
สามารถดับขันธปรินิพพานได้ในที่สุด หลักธรรมคำสอนที่ทรงแสดงไว้จึงปรากฏใน
ลักษณะมนุษยนิยม เช่น สอนให้พึ่งตนเอง เน้นให้เกิดปัญญา เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมี
สาเหตุ ไม่มีความบังเอิญ หรือโชคกลาง ทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นผลแห่งการกระทำ และ
สอนให้มีความเพียร เป็นต้น แต่การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของบรรพบุรุษและ
ท้องถิ่นทำให้สังคมมีกิจกรรมร่วมกัน หากไม่เลยเถิดเกินไปจนถึงขั้นนงมาย ก็ถือเป็น
เปลือก หรือกระพี้ แม้ว่าไม่ใช่แก่นแท้ของพุทธธรรม แต่มีส่วนทำให้ศาสนธรรมเผยแผ่
ไปได้อย่างงดงามในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน พิธีกรรมเชิงวิภาสที่
กลมกลืนไปกับคตินิยมของท้องถิ่น สามารถกระทำได้ในขอบเขตของประเพณีอันดี
งาม เป็นการผสมผสานหลักการของมนุษยนิยมแบบพุทธกับแนวคิดตามสำนวนที่ว่า
ไม่เชื่ออย่าลบหลู่ ทำให้สังคมดำเนินไปได้อย่างเป็นสุขเพราะมีความเคารพยำเกรงใน
สิทธิของผู้อื่นที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น แนวทางการ
วิเคราะห์สำนวนภาษิตของชาวพม่าเช่นนี้ น่าจะสามารถประยุกต์ใช้กับการศึกษาเชิง
เปรียบเทียบกับสำนวนภาษิตของประเทศอื่นๆ ในอาเซียน

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาษิตเป็นโครงการวิจัยย่อยภายใต้แผนงานชุดวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของอาเซียนจากภาษิต ซึ่งรองศาสตราจารย์ ดร. สุภาพร คงศิริรัตน์เป็นหัวหน้าชุดโครงการ โดยได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดินมหาวิทยาลัยนเรศวร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 ผ่านความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณแหล่งทุนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้ที่ทำให้คำปรึกษาแนะนำด้านวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- คำสอนในพระพุทธศาสนา. (2554). สมาคมผู้ทำคุณประโยชน์เพื่อพระพุทธศาสนา
แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.
- เดชาดิศร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2543). *โคลงโลกนิติ*. กรุงเทพฯ :
สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พุทธศาสนสุภาษิต ฉบับสมบูรณ์. (2540). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- วิทย์ วิศเทวฤทธิ์. (2539). *ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลกและความหมายของชีวิต*.
พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- วิทยากร เชียงกูร และพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. (2547). *อธิบายศัพท์ปรัชญาการเมือง
และสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2549). *ปรัชญาเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สายธาร
- อุบลรัตน์ พันธุมินทร์. (2553). *มองสังคมและวัฒนธรรมผ่านภาษิตโบราณ*.
รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เอกสารสำเนา

หนังสือภาษาต่างประเทศ

ภาษาพม่า เรียงตามพยัญชนะพม่า

- ကြိတ် (၁၃၇), MA. (2008). *မုခ်နုန်းမဘာရာဝဏ်တော်ကြီး၊ သုံးတွဲဝေါင်း
(၁၀၀မအကြိတ်)*. ရန်ကုန် : မုံရွေးပုံနှိပ်တိုက်.
- จัน (ต่อ), MA. (2551). *มันนันทยาชะวินตอจี* (พิมพ์ครั้งที่1). ย่างกุ้ง: มง ยะเว.
- တပ်မတော်အစိုးရ. (2009). *တပ်မတော်အစိုးရလက်ထက် နိုင်ငံတော်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုမှတ်တမ်း* (၁၀၀မအကြိတ်). ရန်ကုန် : မုံရွေးပုံနှိပ်ရေးနှင့် စာအုပ်ထုတ်ဝေရေးလုပ်ငန်း.
- รัฐบาลทหาร. (2552). *เรื่องบันทึกการพัฒนาบ้านเมืองของสมัยรัฐบาลทหาร* (พิมพ์ครั้งที่1). ย่างกุ้ง: สำนักงานการตีพิมพ์และจำหน่าย.

တပ်မတော်အစိုးရ. (2011). နိုင်ငံတော်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုမှတ်တမ်း . ရန်ကုန်: ပြန်
ကြားရေးဝန်ကြီးဌာန

สมัยรัฐบาลกองทัพ. (2554). รายงานการพัฒนาของนาประเทศ. ย่างกุ้ง: กระทรวง
การสื่อสาร.

ထွေးဟန်, တညွန့်. (ဦး)(ဘာသာပြန်သူ), SIR R.C. TEMPLE. Bart. C.I.E. (စာရေးသူ).
(1991). မြန်မာ့မိုးရိုးဗလာလေ့ နတ်သမိုင်း (ဒုတိယအကြိမ်). ရန်ကုန်:
ရွှေဥဒေါင်းပုံနှိပ်တိုက်.

ทะเลหั่น, บะย่น (อู) (ผู้แปล), SIR R.C. TEMPLE. Bart. C.I.E. (ผู้เขียน). (2534).
ความเป็นมาของประเพณีบูชาต้นของชาวพม่า (พิมพ์ครั้งที่ 2). ย่างกุ้ง:
ชเวอุเตา.

ပညာရေးဝန်ကြီးဌာန. (1996). မြန်မာဆိုရိုးစကား (ပထမအကြိမ်). ရန်ကုန်:
တက္ကသိုလ်ပုံနှိပ်တိုက်.

กรมการศึกษา. (2539). พังเพยพม่า(พิมพ์ครั้งที่1). ย่างกุ้ง: ตะกะโต.

ပညာရေးဝန်ကြီးဌာန. (2010). မြန်မာစကားပုံ (ပဉ္စမအကြိမ်). ရန်ကုန်:
တက္ကသိုလ်ပုံနှိပ်တိုက် .

กรมการศึกษา. (2553). ภาษิตพม่า (พิมพ์ครั้งที่ 5). ย่างกุ้ง: ตะกะโต.

ပညာကျော်. (2009). မြန်မာစကားပုံနှင့် ဆိုရိုးစကား. ရန်ကုန်: မုံရွေးပုံနှိပ်တိုက်.
ปิงญาจ. (2552). ภาษิตพม่าและพังเพยพม่า. ย่างกุ้ง: มง ยะเว.

ပြန်ကြားရေးဝန်ကြီးဌာန. (1999). သိမှတ်ဖွယ်ရာပြည်မြန်မာ. ရန်ကုန်: ပြန်ကြား
ရေးဝန်ကြီးဌာန.

กระทรวงการสื่อสาร. (2542). เรื่องน่าเรียนรู้ของประเทศพม่า. ย่างกุ้ง: กระทรวง
การสื่อสาร.

ဖိုးကျား (ဦး). (1973). ၃၇ မင်း (စတုတ္ထအကြိမ်). ရန်ကုန်: သီဟပုံနှိပ်တိုက်
ပေါ့ဆာ (ဦး). (2516). 37 ဝန် (ພິမ့်ကြိမ်ທີ່ 4). ယွာ်ဂွံး: တီမး.

လှသိမ်. (1999). ပုဂံခေတ်မြင်ကွင်းကျယ် (ဒုတိယအကြိမ်). ရန်ကုန်: ဧဝရက်ရော
င်စုံပုံနှိပ်တိုက်.
လဲးတဲးမေ့. (2543). တီမ့်တီမ့်တီမ့်တီမ့် (ພິမ့် ကြိမ်ທີ່ 2). ယွာ်ဂွံး: ဧဝးရဲး.

လှသိမ်. (2000). Myanmar Proverbs in Myanmar and English (ပထမအကြိမ်).
ရန်ကုန်: ဧဝရက်ရောင်စုံပုံနှိပ်တိုက်.
လဲးတဲးမေ့. (2543). တီမ့်တီမ့်တီမ့်တီမ့် (ພິမ့် ကြိမ်ທີ່ 1). ယွာ်ဂွံး: ဧဝးရဲး.

ภาษาอังกฤ

Spiro, M.E. (1967). *Burmese Supernaturalism*. New Jersey : Prentice-Hall.